

ארבע קושיות בליל פסח כנגד ארבע שאלות ששאל הקב"ה את אדם וחוה אחרי שחטאו

היא נתנה לי מן העץ ואוכל, ויאמר ה' אלקים
לאשה מה זאת עשית [הרי שאלה רביעית],
ותאמר האשה הנחש השיאני ואוכל".

לפני שאלת הכפירה של הנחש לא היו ספיקות בעולם

חשבתי דרכי לבאר הענין בזה כמציץ מן
החרקים, כי כאשר נתבונן נשכיל להבין כי באותה
תקופה נפלאה, טרם שהעז הנחש הקדמוני ברוב
חוצפתו להכניס בבריאה את השאלה הראשונה
על גזירתו של הקב"ה, לא היו שום שאלות
וספיקות בכל מערכת הבריאה. מעמד הרם של
אדם וחוה כמלך ומלכה השולטים על כל יצורי
הטבע היה ברור, כמו שכתוב (בראשית א-כח):
"**ויברך אותם אלקים ויאמר להם אלקים פרו ורבו
ומלאו את הארץ וכבשוה, ורדו בדגת הים ובעוף
השמים ובכל חיה הרומשת על הארץ**".

מקום מושבם של אדם וחוה בגן עדן מקדם
היה ברור (שם ב-ח): "**ויטע ה' אלקים גן בעדן מקדם
וישם שם את האדם אשר יצר**". חיים הנצחיים
של אדם וחוה בגן עדן טרם שירד המות לעולם
היה ברור. אך מעל ומעבר לכל האמור - לעילא
מכל ברכתא ושירתא, מלכותו של הקב"ה על
כל ברואי העולם היתה ברורה בלי שום שאלות
וספיקות. אזוהרתו של הקב"ה מלך העולם שלא
לאכול מעץ הדעת היתה ברורה (בראשית ב-טז):
"**ויצו ה' אלקים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכול
תאכל, ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי
ביום אכלך ממנו מות תמות**".

ובכן כל הבריאה היתה מושלמת בתכלית
השלימות, עד שבא הנחש הארור והפך את
הקערה על פיה, בשאלה ששאל את חוה - שאלה
תמימה כאילו לברר ולדעת, אם הקב"ה אסר
עליהם לאכול מכל פרי הגן, אבל תוכה רצוף לעג
וקלס בנימה של ליצנות, אם הקב"ה רצה לשלוט
בכם מדוע לא אסר עליכם לאכול גם מכל עץ הגן,
ובכך המשיך להסית ולהדיח את חוה, כי כשם
שאין איסור לאכול מכל עץ הגן כך אין איסור
לאכול מעץ הדעת.

הנחש הקדמוני הכניס בבריאה את השאלה הראשונה

רחש לבי דבר טוב לבאר כל זה, על פי מה
שנתתי לבי להתבונן על מה שמצינו, כי השאלה
הראשונה שנשאלה בעולם מאז שברא הקב"ה
את העולם, היא שאלת הנחש הקדמוני לחוה
כשביקש להפילה ברשתו, כמו שכתוב (בראשית
ג-א): "**והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר
עשה ה' אלקים, ויאמר אל האשה אף כי אמר
אלקים לא תאכלו מכל עץ הגן**". ופירש רש"י:
"**ואף על פי שראה אותם אוכלים משאר פירות,
הרבה עליה דברים כדי שתשיבנו ויבא לדבר
באותו העץ**".

והנה בעקבות שאלה ראשונה זו הצליח
הנחש הערמומי להפיל את אדם וחוה ברשתו
כמו שכתוב (שם שם-ב): "**ותאמר האשה אל
הנחש מפרי עץ הגן נאכל, ומפרי העץ אשר בתוך
הגן אמר אלקים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן
תמותו, ויאמר הנחש אל האשה לא מות תמותו,
כי יודע אלקים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו
עיניכם והייתם כאלקים יודעי טוב ורע**".

ועתה בא וראה דבר פלא, כי אחרי שחטאו
אדם וחוה בעקבות שאלתו הכפירה של
הנחש, מיד נתגלה להם הקב"ה ושאל אותם
כמה שאלות, אשר המפורסמת שבהם היא
השאלה הראשונה ששאל הקב"ה את אדם
הראשון אחרי החטא: "**איכה**". אך לאמיתו של
דבר שאל הקב"ה עוד שאלות שהן בסך הכל
ארבע שאלות, והנה הם הפסוקים שנזכרו בהם
השאלות של הקב"ה (שם שם-ח):

"**וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן לרוח
היום, ויתחבא האדם ואשתו מפני ה' אלקים בתוך
עץ הגן, ויקרא ה' אלקים אל האדם ויאמר לו איכה
[הרי שאלה ראשונה], ויאמר את קולך שמעתי
בגן ואירא כי עירום אנכי ואחבא, ויאמר מי הגיד
לך כי עירום אתה [הרי שאלה שניה], המן העץ
אשר צויתך לבלתי אכול ממנו אכלת, [הרי שאלה
שלישית], ויאמר האדם האשה אשר נתתה עמדי**

לקראת חג הפסח הבא עלינו לטובה, דבר
בעתו מה טוב להתבונן במה ששינו במשנה
(פסחים קטז): "**מזגו לו כוס שני, וכאן הבן שואל
אביו, ואם אין דעת בבן, אביו מלמדו מה נשתנה
הלילה הזה מכל הלילות**". ובגמרא (שם): "**תנו
רבנן, חכם בנו שואלו, ואם אינו חכם אשתו
שואלתו, ואם לאו הוא שואל לעצמו, ואפילו שני
תלמידי חכמים שיודעין בהלכות הפסח שואלין
זה לזה**". וצריך ביאור מה ראו חכמינו ז"ל על
ככה לקיים מצות סיפור יציאת מצרים דוקא
בדרך של שאלות ותשובות.

לפי פשוטו הטעם לכך הוא כמו שכתוב
ב"דרך פקודיך" (מצוה כא חלק המעשה אות ב),
משום שמצינו בתורה שסיפור יציאת מצרים הוא
בדרך שאלה ותשובה, ככתוב (שמות יב-כו): "**והיה
כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם,
ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני
ישראל וגו'**". וכן כתוב (שם יג-יד): "**והיה כי ישאלך
בנך מחור לאמר מה זאת, ואמרת אליו בחזק יד
הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים**".

הוא מוסיף לבאר הטעם לכך (שם חלק
המחשבה אות ג): "**והנה עיקר המצוה שיהיה
הסיפור על ידי שאלה ותשובה, ואפילו אין לו מי
שישאלנו הוא שואל לעצמו ומשיב, כי מצוה עלינו
להטעים עיני האמונה ולהודיע מתיקות עבודתו,
וכבר ידעת שעל ידי השאלה באת התשובה יותר
מוטעמת, דהרי תראה מה שאמרו רז"ל (תענית
ז). ומתלמידי יותר מכולם, להתלמיד להיותו אינו
שלם בשכלו עדיין שואל שאלות, על ידי כן באו
ההלכות יותר מוטעמות בלי פקפוק**".

אולם כדרכה של תורה הנדרשת בשבעים
פנים, מקום יש בראש להציע לפני החברים
טעם חדש לשבח, על מה שתיקנו לספר ביציאת
מצרים דוקא בדרך של שאלות ותשובות. זאת
ועוד ראוי להתבונן, מה ראו חכמינו ז"ל על ככה
לתקן בליל הסדר, שישאל הבן את אביו דוקא
ד' קושיות לא פחות ולא יותר, כפי שניסח בעל
הגדה של פסח את ארבע הקושיות ששואל הבן:
"**מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות**".

**הנחש הקדמוני הכניס בבריאה שאלה ראשונה של לעג:
"אף כי אמר אלקים לא תאכלו מכל עץ הגן"**

**אדם וחווה שלא דחו את שאלת הנחש בשאט נפש,
גרמו להכניס בבריאה שאלות וספיקות של כפירה**

**פרעה גלגול הנחש הקדמוני פתח את דבריו בשאלה
של כפירה ואפיקורסות: "מי ה' אשר אשמע בקולו"**

**כשם שהשאלות מצד הקליפות מטרתן לרחק מהקב"ה,
כן השאלות מצד הקדושה מטרתן לקרב לה'**

שאלת הקב"ה: "איכה" לעומת שאלת הכפירה של הנחש

בדרך המלך נלך לבאר לפי זה מה שמצינו, כי מיד אחרי שחטא אדם הראשון בעץ הדעת, פתח הקב"ה בסדרה של שאלות שהראשונה שבהן היא "איכה", על פי מה שאמר החכם מכל אדם (קהלת ז-י): "גם את זה לעומת זה עשה האלקים". לימד אותנו בכך כי אם כוחות הטומאה מרימים את ראשם להילחם בקדושה, צריך להילחם עמם זה לעומת זה באותו כלי חרב מצד הקדושה.

לכן כל זמן שלא הכניס הנחש שאלות וספיקות בבריאה כנגד הקב"ה וגזירתו, לא היה שום צורך בשאלות וחקירות מצד הקדושה כי הכל היה ברור, אולם באותו רגע שהכניס הנחש שאלות וספיקות של כפירה בבריאה והפיל את האדם ברשתו, אין עצה ואין תבונה להילחם כנגדו רק בשאלות מצד הקדושה, שכל מטרתן להתעמק בתורה ולהתעלות באמונת ה' ובמצוותיו.

אמנם כדי להבין איך שאלת הקב"ה לאדם הראשון "איכה", היא בבחינת: "זה לעומת זה עשה האלקים" להילחם כנגד שאלת הנחש, נקדים סיפור ידוע ממאורו של עולם בעל התניא הרה"ק רבי שניאור זלמן מלאדי זי"ע כשישב בבית סוהר בפטרבורג הבריה, אחרי שהלשינו עליו אויביו שהוא פועל כנגד המלכות, שאל אותו שר בית הסוהר שהכיר עליו שהוא גדול בתורה, שיסביר לו מה ששאל הקב"ה את אדם הראשון "איכה", שהרי ברור שהקב"ה ידע איפה הוא נמצא.

ענה לו בעל התניא בהתלהבות אש קודש, כי הקב"ה לא שאל אותו "איכה" - איפה אתה נמצא גופנית, אלא שאל אותו על מצבו הרוחנית "איכה" - ראה נא ראה איך נפלת מרום כל המעלות עד תהום תחתית, מאיגרא רמא לבירא עמיקתא,

הנה כי כן עלינו להבין ולהשכיל, כי אם היתה חווה מרגישה את ההסתה והמרידה במלכות שמים הטמונה בשאלתו של הנחש, אם היתה משכילה להבין כי בעצם התשובה שהיא משיבה לדברי הליצנות של הנחש, היא מגלה בכך את החשיבות הגדולה שהיא מייחסת לנחש, לנהל אתו שיחת מרעים בדברים העומדים ברומו של עולם, וכתוצאה מהבנה זו היתה מתרחקת מהנחש בשאט נפש שלא להשיב לו, כי אז לא היתה נופלת בפח שלו למרוד בגזירת ה', וכל העולם היה ממשיך להישאר זך ונקי מכל שאלות וספיקות.

אולם מאחר שלא דחתה את הנחש ואת שאלתו, הצליח הנחש להפיל אותה ואת אדם הראשון ברשתו, וגרם בכך בלבולים וקלקולים גדולים בכל הבריאה, הקב"ה גירש את אדם וחווה מגן העדן, המיתה ירדה לעולם, האדמה התחילה להצמיח קוצים ודרדרים. אך הקלקול היותר גדול הוא, כי מאז שהכניס הנחש בבריאה את שאלתו המרושעת כנגד גזירתו של הקב"ה, נתמלא העולם בשאלות וספיקות של מיינות וכפירה, החל מדור המבול שהשחיתו את דרכם, וההמשך בדור הפלגה שבנו את המגדל כדי להילחם כנגד ה', עד סדום ועמורה אשר חטאתם כבדה מאד.

לפי זה נשכיל להבין מה שמצינו אצל פרעה מלך מצרים שנתלבש בו הנחש הקדמוני, כמבואר בזוהר חדש (דף קלח: ד"ה פתח רבי שמעון): "ופרעה דאיהו דיוקנא דנחש חייבא". לכן כאשר באו אליו משה ואהרן בשליחותו של הקב"ה שיוציא את ישראל ממצרים, הלך בדרכו של הנחש לפתוח את דבריו בשאלה של מיינות וכפירה (שמות ה-ב): "ויאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל, לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח".

וזהו שמצינו גם אצל עמלק שהוא בבחינת הנחש הקדמוני, כמבואר בזוהר חדש (תקונא קדמאה): "נחש הוא סמא"ל הוא עמלק", שהצליח להכניס במוחם של ישראל מחשבת פיגול, שישאלו שאלה של כפירה (שמות יז-ז): "היש ה' בקרבנו אם אין". ונענשו ישראל במלחמת עמלק כמו שכתוב (שם ש-ח): "ויבוא עמלק וילחם עם ישראל בפידיים".

ופירש רש"י: "סמך פרשה זו למקרא זה לומר, תמיד אני ביניכם ומזמן לכל צרכיכם, ואתם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין, חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים אלי ותדעון היכן אני". ולא בחנם אמרו המקובלים כי עמל"ק בגימטריא ספ"ק, על שם שהוא מכניס במוחם של ישראל ספיקות ושאלות של כפירה.

לפני החטא היית גדול ממלאכים ושרפים, וכעת אתה מסתובב עירום ועריה ממצוה אחת שצויתך ולא יכולת לעמוד בה. הוסיף על כך בעל התניא, כי בכל דור ודור מהדהדת בחללה של עולם שאלה זו שהקב"ה שואל כל אדם "איכה" - התבונן נא באיזה מצב אתה נמצא ברוחניות.

ובכן יאירו עינינו וישמח לבנו להבין מעט מזעיר, איך שאלת הקב"ה מצד הקדושה: "איכה" היא בבחינת זה לעומת זה, כנגד שאלת הכפירה של הנחש, כי בעוד שמטרת השאלה של הנחש היתה, להפיל את אדם וחווה מרום המעלות עד הבור העמוק של התאוות והקליפות, הרי שמטרת שאלתו של הקב"ה "איכה" היתה, להכניס באדם הרהורי תשובה על ידי שיכיר איך נפל מרום כל המעלות עד לתהום תחתית.

אם בא לאדם איזה קושיא ידע כי מאת ה' היתה זאת

ועתה בא וראה מה שגילו לנו שני המאורות הגדולים הגה"ק בעל "פנים יפות" ו"הפלאה" ותלמידו מרן ה"חתם סופר" זי"ע, כי כל הגילויים וההשגות בתורה מקורם בשאלות ובקושיות שהעוסק בתורה עמל וייגע ליישב. והנה הם דברות קודש של בעל ה"הפלאה" ב"פיתחא זעירתא" על מסכת כתובות (אות כג) בלשון קדשו:

"והנה אם בא לאדם איזה קושיא וספק בתורתו ובעבודתו, ידע כי מאת ה' היתה זאת כי רוצה להעלותו למעלה עליונה בתורה ובמצוות, ואי אפשר להעלותו אלא על ידי שיפול באיזה קושיא, וייגע וימצא על נכון ובטוח תירוץ וחכמה נפלאה, וזהו כאשר ייסר איש את בנו כדי ללמדו ולהבינו ממעלה למעלה, כן יבטח האדם כי אילולי שחפץ ה' להגדיל תורתו ולהאדירו לא היה בא לידו קושיא וספק, כי אין מדתו בקרב עמו ובניו לבוא לידי קושיא וספק, כי אם לתועלת תירוץו ובירורו למעלה ירום ונשא מאד".

יומתק לפרש בזה רמז הכתוב (דברים א-יז): "והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי ושמעתי". כלומר "והדבר אשר יקשה מכם" בהבנת התורה, אל תטעו להוכיח מזה שהקב"ה אינו חפץ בעסק תורתכם שהרי קשה לכם קושיות בתורה, כי אדרבה הסיבה שהתעוררתם בקושיות התורה היא: "תקריבון אלי ושמעתי", כדי שתתקרבו לה' וישמיע לכם השגות התורה כהנה וכהנה.

תכלית העיון לשבר הקליפות שמצדם הקושיות

אלא שעתה מוטלת עלינו החובה להתבונן, מהו באמת הביאור על כך, שאין אדם מסוגל לזכות להשגות יותר גדולות בתורה רק אם הוא נתעורר תחילה בקושיות. בדרך הפשט יש לפרש הכוונה בזה, כי הקושיות שיש לאדם בתורה, גורמות לו לעמול ולהתייגע בתורה כדי שיצליח ליישב את כל מה שקשה לו, ובזכות זה הוא זוכה להשגות התורה כמבואר בגמרא (מגילה ו): "אם יאמר לך אדם יגעת ולא מצאתי אל תאמן, לא יגעת ומצאתי אל תאמן, יגעת ומצאתי תאמן".

אמנם נראה לבאר ענין זה ביתר עמקות, על פי מה שכתב הרה"ק רבי חיים וויטאל זצ"ל ב"שער המצות" (פרשת ואתחנן) בשם רבו האריז"ל:

"גם בענין עסק ההלכה בעיון עם החבירים, ראיתי למורי זלה"ה מתגבר כארי בכח בעת שהיה עוסק בהלכה, עד שהיה נלאה ומזיע זיעה גדולה, ושאלתי את פיו מדוע טורח כל כך, והשיב לי כי הנה העיון לשבר הקליפות, שהם הקושיא שיש בהלכה ההיא שאין מניחים לאדם להבין אותה.

ולכן צריך האדם לטרוח ולהתיש כוחו אז, כי לכן נקראת התורה תושיה שמתשת כוחו של העוסק בה, ולכן ראוי לטרוח ולהתיש כוחו בהיותו עוסק בהלכה. גם בענין פלפול ועיון ההלכה היה מורי זלה"ה אומר, כי תכלית העיון הוא לשבר הקליפות שהם הקושיות, כי הם גרמו לאותם הקושיות שהם בהלכה, שלא יובנו תירוציהם כי אם בקושי ובדוחק גדול כנודע".

נמצינו למדים מדברי האריז"ל יסוד גדול, שהקושיות בהלכות הן רק מחמת הקליפות המונעות מן האדם להשיג השגות התורה, ועל ידי שאדם מתייגע בעיון גדול לתרץ הקושיות הוא שובר את הקליפות. ויש לתמוה איך זה מתאים עם דברי בעל ה"הפלאה" הנ"ל אשר כתב בלשון קדשו: "והנה אם בא לאדם איזה קושיא וספק בתורתו ובעבודתו, ידע כי מאת ה' היתה זאת כי רוצה להעלותו למעלה עליונה בתורה ובמצוות", הלא לפי המבואר מדברי האריז"ל הקושיות בהלכה הן מצד הקליפות.

הקב"ה שאל את אדם הראשון "איכה" - ראה נא ראה איך נפלת מרום כל המעלות עד לבירא עמיקתא

הפלאה: "אם בא לאדם קושיא וספק בתורתו, ידע כי מאת ה' היתה זאת כי רוצה להעלותו למעלה עליונה"

אריז"ל: על ידי שאדם מתייגע ליישב קושיות בהלכה, הוא משבר הקליפות המונעות להשיג השגות התורה

ד' שאלות בליל פסח כנגד ד' שאלות ששאל הקב"ה את אדם וחוה אחרי שחטאו לרמז על ד' הגלויות

הקב"ה שולח קושיות בתורה כדי להוסיף לנו השגות

ומה מאד ראוי לכל תלמיד חכם והוגה בתורה, לשנן את סיוע דבריו חוצבי להבות אש קודש של בעל ה"הפלאה" (שם אות כו):

"היוצא מזה אם יקשה לאדם איזה קושיא וספק בדברי תורה, ידע נאמנה כי זה מהשם יתברך כדי ליישב הקושיא ועל ידי זה יזכה לחכמה יתירה, אבל אם ישאר בספיקו הוא סימן ח"ו שהקב"ה מדחהו וזה אינו בישראל עמו. וזהו שאמר הכתוב (משלי יט-ב) גם בלא דעת נפש לא טוב ואץ ברגלים חוטא, כי בחינת הדעת הוא לברר הדבר ולהפריד הרע מן הטוב, ואם אינו מברר בחסרון בחינת הדעת להטיב הוא נפש לא טוב.

ואל ישמע ליצרו שיאמר, למה תבלה זמן, הלא אתה אין כוונתך אלא ליישב דעתך מן הקושיא, תוכל לומר איזה דוחק, אין זה נכון בתורתנו הקדושה, כי הוא על הטוב והישר בלי שום דוחק ופקפוק. וזהו שכתוב ואץ ברגלים, שאינו רוצה ליישב בשכל עיניו שבראשו, ודוחק ברגליו הוא חוטא, שאין לעשות כן בתורתנו הקדושה, וצריך לחשוב ולייגע כי הוא המכוון להעלותו על דרך הטוב והמעלה".

על פי הקדמה יקרה זו מפרש תלמידו מרן ה"חתם סופר" ב"תורת משה" (פרשת שופטים ד"ה כי יפלא) הפסוק (דברים יז-ח): "כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבות בשעריך, וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך בו". פירושו: "כי יפלא ממך דבר למשפט" - "משפט" הוא דבר ברור ומובן, ולך יוקשה הדבר ולא יהיה משפט ברור בעיניך, דע לך שהתכלית בזה היא: "וקמת ועלית", שעל ידי הפליאה הזאת תקום ותעלה מעלה מעלה בהשגות התורה.

בדרך זו הוא מוסיף לפרש (שם אות כה) מקרא שכתוב (שמות טו-כו): "ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלקיך, והישר בעיניו תעשה והאזנת למצוותיו ושמרת כל חוקיו, כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך". וידוע מה שדקדקו המפרשים, כי מאחר שהקב"ה לא ישים על ישראל כל המחלה אשר שם במצרים, לשם מה הוא יתברך צריך לרפא אותם.

אך לפי המבואר הכוונה בזה, כי כאשר באו משה ואהרן בשליחות הקב"ה לפרעה מלך מצרים שיוציא את ישראל ממצרים, מחמת שהיה שקוע כל כולו בטומאה, היו לו לפרעה כל מיני קושיות על הקב"ה ועל השגחתו בעולם, וזה גרם לו ליפול יותר עמוק בקליפת הכפירה באומרו (שמות ה-ב): "מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל, לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח".

והנה קושיא זו היא בבחינת מחלה ששלח הקב"ה על פרעה, אבל לא כדי לרפאותו אלא כדי שישאר בקושיא ויטרדו הוא ועמו מן העולם, אולם לישראל שולח הקב"ה מחלה זו שיתעוררו בקושיות שיש בתורה, אבל לא על מנת שישארו בקושיות אלא כדי שיתעלו בהשגות התורה מעלה מעלה, כי על ידי שיעמלו בתורה ליישב הקושיא יזכו להשגות יותר גדולות בתורה.

וזהו פירוש הכתוב: "כל המחלה אשר שמתי במצרים", שנתעוררו בקושיא: "מי ה' אשר אשמע בקולו" ונטרדו מן העולם, "לא אשים עליך", אבל לא משום שהקב"ה לא ישלח לך קושיות, אלא אדרבה הקב"ה שולח לעוסקים בתורה קושיות עצומות בתורה, וההבדל בין ישראל למצרים הוא: "כי אני ה' רופאך", שאני מרפא אותך מקושיות אלו שתעלה על ידם להשגות נעלות בתורה.

גלות מצרים כללה בתוכה את כל ד' הגלויות

עוד זאת נקדים שכלל ישראל צריכים לעבור לפני הגאולה השלימה בד' גלויות - **בבל מדי יון אדום**, כמבואר במדרש (ב"ר ב-ד): "הארץ היתה תהו זה גלות בבל, ובהו זה גלות מדי, וחושך זה גלות יון, על פני תהום זה גלות ממלכת הרשע [אדום] שאין להם חקר כמו התהום". וכן מצינו עוד במדרש (ב"ר מד-ז): "והנה אימה חשיכה גדולה נופלת עליו, אימה זו בבל, חשיכה זו מדי, גדולה זו יון, נופלת עליו זו אדום".

מתמה על כך רבינו האריז"ל ב"שער הפסוקים" (פרשת כי תצא) מדוע מנו חכמינו ז"ל רק ד' גלויות: **בבל, מדי, יון, אדום**, ולא מנו גם גלות מצרים בין הגלויות. ותירץ כי ארבע הגלויות הללו הן רק גלויות פרטיות, שכל אחת מהן מתנגדת לאות אחת מד' אותיות של השם הוי"ה ברוך הוא, **בבל כנגד י'**, **מדי כנגד ה'** ראשונה, **יון כנגד ו'**, **אדום כנגד ה'** שניה.

אבל גלות מצרים היא גלות כללית הכוללת בתוכה את כל ד' הגלויות ביחד, כי היא כנגד קוצו של אות י' הכוללת כל הד' אותיות משם הוי"ה, לכן הזכירו חכמינו ז"ל רק ד' גלויות פרטיות, כי גלות מצרים איננה גלות מחודשת אלא כללות כל הגלויות עכדה"ק. וב"שמחת הרגל" על הגדה של פסח להגדה"ק החיד"א (לימוד ב) כתב על כך רמז נאה, בפסוק (שמות א-א): "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה" - באי"ם נוטריקון: **ב'ב'ל מ'די י'ון א'דום**, לרמז שכל ד' הגלויות היו כלולות במצרים.

יומתק להבין בזה מה שתיקנו חכמינו ז"ל לשתות בליל פסח ד' כוסות, כנגד ד' לשונות של גאולה שנזכרו בפרשת וארא (שמות ו-ו): **והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי**. ולכאורה קשה הלא במציאות לא היתה רק גאולה אחת, אך לפי המבואר שגלות מצרים כללה את כל ד' הגלויות, נמצא כי גאולת מצרים כללה גם כן את כל ד' הגאולות, לכן הזכיר הקב"ה בתורה ד' לשונות של גאולה כנגד ד' גאולות מד' גלויות שנכללו בגלות מצרים.

מעתה יאירו עינינו וישמח לבנו להבין מה שבחר הקב"ה לשאול את אדם וחווה דוקא ד' קושיות אחרי שחטאו בעץ הדעת, כי אם לא היו אדם וחווה מתפתים ללכת בעצת הנחש, היו נשארים בגן עדן ולא היתה שום גלות בעולם, אולם מאחר שמרדו בה' בעצת הנחש ואכלו מעץ הדעת, הכניסו את היצר הרע ומלאך המות בעולם, וכתוצאה מכך

על כן תיקנו חכמינו ז"ל כי כאשר האב בליל פסח לספר ביציאת מצרים, שזוהו בבחינת הכנה לקבלת התורה בחג השבועות לימוד התורה, צריך לקיים מצוה זו רק בדרך של שאלות ותשובות שהן יסוד כל השגות התורה. זאת ועוד, כי בכך אנו מביעים את ההבדל בין פרעה מלך מצרים, שהקב"ה שלח עליו את המחלה של הקושיות: "מי ה' אשר אשמע בקולו", כדי שלא ימצא תשובה ויאבד מן העולם, מה שאין כן אצל ישראל הקושיות מסייעות להם לעלות ברום המעלות בהשגות התורה.

אכילת מצות ושתיית הכוסות תיקון לחטא עץ הדעת

בדרך זו במסילה נעלה לבאר מה שתיקנו חכמינו ז"ל בליל הסדר, שישאל הבן את אביו דוקא ד' קושיות, כי הן מכוונות כנגד ד' הקושיות ששאל הקב"ה את אדם וחווה אחרי שחטאו בעץ הדעת: (א) "איכה... ב" **"מי הגיד לך כי עירום אתה"**. ג) **"המון העץ אשר צויתך לבלתי אכול ממנו אכלת"**. ד) **"מה זאת עשית"**. אולם עדיין צריך ביאור, מדוע באמת שאל הקב"ה את אדם הראשון דוקא ד' קושיות. זאת ועוד, מדוע שואל הבן ד' קושיות בליל פסח כנגד ד' קושיות ששאל הקב"ה את אדם הראשון.

ונראה לבאר הענין בזה על פי יסוד גדול שלמדנו ממשנתו הטהורה של השל"ה הקדוש (מסכת פסחים פרק תורה אור) על עבודת הקודש בליל הסדר לתקן את החטא של עץ הדעת, ובלשון קדשו: "והמצה והיין הם תיקון חטא אדם הראשון, יש אומרים חטה היתה ויש אומרים אשכול ענבים, ודברי שניהם אמת להמבין רמזותן, והמצה הוא התיקון של החטה והיין הוא התיקון של אשכול ענבים".

ביאור דבריו הקדושים על פי מה ששינונו (ברכות מ): "תניא אילן שאכל ממנו אדם הראשון, רבי מאיר אומר גפן היה שאין לך דבר שמביא יללה על האדם אלא יין שנאמר וישת מן היין וישכר... רבי יהודה אומר חטה היתה שאין התינוק יודע לקרות אבא ואמא עד שיטעום טעם דגן". והנה מבואר בספרים הקדושים כי אלו ואלו דברי אלקים חיים, לכן צריך לתקן בליל פסח חטה ויין על ידי המצות והיין.

נפלא לצרף מה שכתב ה"בני יששכר" (ניסן מאמר ח אות ז) בלשון קדשו: "כתבו המקובלים ע"ץ הדעת בגימטריא חמ"ץ שא"ר, בהישמר מן חמץ שאר הוא תיקון לחטא אדם עץ הדעת". ומקור הדבר בספר הקדוש "ברית כהונת עולם" (מאמר מצות משוחים בשמן פרק טו): "וזו יהיה אזהרת חמ"ץ ושא"ר דחושבנייהו ע"ץ הדעת" דאית ביה אחיזת הנחש".

לכן נראה ליישב כי שני הדברים עולים בקנה אחד, כי אכן כדברי האריז"ל כל הקושיות בתורה הן מצד הקליפות, כי לולי הקליפות היה האדם משיג כל התורה, כמו שהשיגו האבות הקדושים כל התורה כולה על ידי שזיככו וקידשו את גופם, ומה שכתב בעל ה"הפלאה" שאם באה לאדם איזו קושיא: "ידע כי מאת ה' היתה זאת", הכוונה בזה שהקב"ה מזמין לו קושיא מצד הקליפה, כדי שיתייגע בתורה ויבטל קליפה זו המונעת ממנו השגות התורה, ועל ידי זה יזכה להשגה גדולה בתורה.

הקליפות הן בבחינת קליפת הפרי

על פי האמור יפתח לנו פתח להבין מה שמבואר ב"ליקוטי הש"ס" לרבינו האריז"ל (כלים), כי כוחות החיצונים והטומאה נקראים בשם "קליפות" כי הם בסוד: "הקליפה שקדמה לפרי". לפי האמור הביאור בזה, כי כמו שאין אדם יכול לאכול פרי אם לא יסיר תחילה את הקליפה המכסה על הפרי, כן אין אדם יכול להשיג השגות התורה, שהיא פרי קודש הלולים חכו ממתקים וכולו מחמדים, רק אחרי שהוא מבטל הקושיות שהן הקליפות המכסות על אור התורה.

לפי זה נשכיל להבין ביתר שאת מאמר הנ"ל: "אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמן, לא יגעתי ומצאתי אל תאמן, יגעתי ומצאתי תאמן", והביא ה"שפת אמת" (פרשת תולדות תרמ"ט) בשם זקינו בעל חידושי הרי"ם לבאר הלשון: "יגעתי ומצאתי" שהם לכאורה תרתי דסתרי, כי לשון "מצאתי" הוא על דבר שמצא אדם בלי יגיעה.

ותירץ כי המתייגע בתורה זוכה למצוא השגות התורה אפילו על דברים שלא נתייגע עליהם, וכן כתב רבי צדוק הכהן זי"ע ב"מחשבות חרוץ" (אות י). ולפי האמור הביאור בזה, כי על ידי היגיעה בתורה ליישב הקושיות מבטלים הקליפות משם, ועל ידי זה מתגלים לו השגות חדשות בתורה כי אין מי שימנע בעדו להשיגן.

הנה כי כן ירווח לבנו להבין מדוע צריך לספר ביציאת מצרים דוקא בדרך של שאלות ותשובות, כי תכלית גלות מצרים היתה בבחינת הכנה לקראת קבלת התורה בחג השבועות, כמו שאמר הקב"ה למשה (שמות ג-ו): "וזוה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה". ופירש רש"י שיצאו ישראל ממצרים בזכות התורה שעתידים לקבל על הר סיני, ולפי מה שנתבאר הרי אי אפשר להשיג השגות התורה רק על ידי הקושיות.

הקושיות, שהוא בבחינת שבירת הקליפות של ד' הגלויות על ידי שיגאלנו גאולת עולם.

לפי זה נשכיל להבין טעם לשבח על מה שתיקנו חכמינו ז"ל, בסיום הסיפור של יציאת מצרים, אחרי שזכה האב ליישב את כל ד' הקושיות של הבנים, שהן מסוגלות לשבור את ד' הקליפות של ד' הגלויות, לברך על גאולת מצרים ולהתפלל על הגאולה העתידה:

"ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים, והגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור, כן ה' אלקינו ואלקי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום, שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך, ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון, ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו, ברוך אתה ה' גאל ישראל."

יומתק להבין בזה המנהג של רבותינו הקדושים מבעלזא זי"ע, כי אחרי ששאלו הבנים לשאול את ד' הקושיות, חוזר האב עצמו שוב על כל ד' הקושיות של "מה נשתנה", ואחר כך הוא מתחיל בתירוץ: "עבדים היינו לפרעה במצרים". ואמר כ"ק אדמו"ר מרן מהרי"ד מבעלזא זי"ע טעם למנהג זה, כי בלילה הזה יש מצוה שהבן שואל והאב משיב. והנה מקרא מלא דיבר הכתוב (דברים ו-ז): "ושננתם לבניך", ופירש רש"י: "לבניך, אלו התלמידים, מצינו בכל מקום שהתלמידים קרוים בנים שנאמר בנים אתם לה' אלקיכם".

והפירוש הוא, כי מה שאנו נקראים בנים למקום הוא, כי כמו שמצינו (קידושים כט.) שהאב חייב ללמד את בנו תורה, כך הקב"ה לומד עמנו תורה בכל יום, כמו שאנו אומרים בברכת התורה: "המלמד תורה לעמו ישראל", כי כאשר איש ישראל מתייגע בתורה הקב"ה עוזר לו להשיג השגת התורה, לכן אנו הנקראים בנים למקום שואלים את הקב"ה שהוא אבינו את ד' הקושיות, ובהיותו אבינו הוא חייב להשיב לנו כדין הבן שואל והאב משיב עכדה"ק.

ולפי המבואר יש להוסיף תבלין לדבריו הקדושים, כי מאחר שהבנים שואלים את ד' הקושיות בליל פסח כדי לשבור את כח הקליפות של ד' הגלויות, לכן חוזר האב לשאול את הקב"ה את ד' הקושיות, כי בכך אנו מתחננים לפני אבינו שבשמים שכבר יתרוץ לנו את כל ד' הקושיות, וישבור בכך את הקליפות של ד' הגלויות, ויתקיים בנו מאמרם: "בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל" במהרה בימינו אמן.

לא הצלת את עמך. ויאמר ה' אל משה עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו."

ולכאורה יפלא הלא אחד מיסודות האמונה הוא, שראוי לכל אדם לקיים מצות בוראו באמונה תמימה בלי שום שאלות, כמו שכתוב (דברים יח-ג): "תמים תהיה עם ה' אלקיך", אם כן איך יתכן כי משה עבד ה' שהקב"ה העיד עליו (במדבר יב-ז): "לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא", התווכח עם הקב"ה ושאל ד' שאלות על מה ששלחו הקב"ה להוציא את ישראל ממצרים, וכי יעלה על הדעת שלא ידע בעצמו שאם הקב"ה שולח אותו ברור שהכל על מקומו יבוא בשלום.

אך לפי האמור יש לומר כי משה רבינו לא סירב ח"ו ללכת בשליחותו של מקום, אלא אדרבא תיכף ומיד התחיל למלא את שליחותו, והענין הוא כי כאשר ביקש הקב"ה ממנו ללכת בשליחותו להוציא את ישראל ממצרים, השכיל להבין שהוא צריך לשבור מקודם את שורש הקליפות של ד' הגלויות שהיו כלולות במצרים, לכן נתחכם ללכת בדרכו של הקב"ה ששאל את אדם וחוה ד' שאלות אחרי חטא עץ הדעת, ושאל גם הוא את הקב"ה ד' קושיות כנגד ד' הקליפות של ד' הגלויות כדי שישב לו הקב"ה ד' תשובות, ועל ידי זה ישבר כח הקליפות של ד' הגלויות הכלולות במצרים.

הנה כי כן מטעם זה אחרי ששאל משה את הקב"ה ד' השאלות כנגד ד' הגלויות, אמר לו הקב"ה: "עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו". כלומר דוקא עתה אחרי ששאלת ד' קושיות בכונה תחילה לשבור את ד' הקליפות של ד' הגלויות הכלולות במצרים, תזכה לראות את אשר אעשה לפרעה כדי שיוציא את ישראל ממצרים.

ד' קושיות לשבור ד' הקליפות של ד' גלויות

כיון שבאנו לידי כך יפתחו לנו שערי אורה, להבין מעט מזעיר עומק מחשבתם של חכמינו ז"ל, שתיקנו בליל פסח שיגאלו הבנים את אביהם ד' קושיות, על פי מה ששינוי בגמרא (ר"ה יא.): "בניסן נגאלו, בניסן עתידין ליגאל". לכן כדי לעשות אתערוטא דלתתא לקראת הגאולה השלימה מכל ד' הגלויות, תיקנו שיגאלו הבנים מהאב ד' קושיות והאב מתרוץ להם את כל הקושיות, ועל ידי זה נעשה אתערוטא דלעילא שגם הקב"ה אבינו שבשמים יתרוץ לנו כל ד'

צריכים כל ישראל שהיו כלולים באדם וחוה כשחטאו בעץ הדעת, לעבור את המסע הקשה של ד' הגלויות טרם שיזכו לגאולה.

לכן הקדים הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו רפואה למכה, לשאול את אדם וחוה ד' קושיות המכוונות כנגד ד' הגלויות, שהן בבחינת ד' קליפות קשות של ד' קושיות, כדי ללמדנו שמאז חטא עץ הדעת כשנפלו ברשת הנחש שפתח את הסתתו בשאלה הראשונה של כפירה, יצטרכו לעמוד קשות כדי ליישב ד' קושיות המכוונות כנגד ד' הגלויות, כי עצם המושג של גלות טומן בחובו קושיא עצומה, שכבר נתייגע עליה דוד המלך באומרו (תהלים קטו-ב): "למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם, ואלקינו בשמים כל אשר חפץ עשה", ועל ידי ישוב הקושיות נזכה לשבור את עול הגלויות מעל צווארנו.

משה שאל ד' קושיות לשבור ד' גלויות במצרים

ועתה בא וראה כי על פי האמור יפתח לנו פתח ליישב מה שמצינו דבר פלא, בשליחות ששלח הקב"ה את משה רבינו להוציא את ישראל ממצרים, התחיל כביכול להתווכח עם הקב"ה ולשאל ממנו יתברך ד' שאלות, הנראות בהשקפה ראשונה כאילו הוא חס ושלום קורא תגר על שליחותו, והקב"ה השיב לו ד' תשובות על ד' שאלותיו. ואלו הן:

(א) (שמות ג-יא): "ויאמר משה אל האלקים, מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים. ויאמר כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה".

(ב) (שם ד-א): "ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי כי יאמרו לא נראה אליך ה'. ויאמר אליו ה' מה זה בידך ויאמר מטה, ויאמר השליכהו ארצה וישליכהו ארצה ויהי לנחש וינס משה מפניו. ויאמר ה' אל משה שלח ירך ואחוז בזנבו, וישלח ידו ויחזק בו ויהי למטה בכפו, למען יאמינו כי נראה אליך ה' אלקי אבותם אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב".

(ג) (שם שם-י): "ויאמר משה אל ה', בי אדני לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשום גם מאז דברך אל עבדך כי כבד פה וכבד לשון אנכי. ויאמר ה' אליו מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש או פקח או עור הלא אנכי ה'".

(ד) (שם ה-כב): "וישב משה אל ה' ויאמר אדני למה הרעותה לעם הזה למה זה שלחתיני, ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל